

Всесвітня Література

ПЕРЕДПЛАТНИЙ
ІНДЕКС 68829

Грудень, 2014

в школах України

До 200-річчя від дня народження Михайла Лермонтова

Представляємо лауреатів Всеукраїнського конкурсу

«Вчитель року-2014»: Вікторія Туряниця

Сценарії позакласних заходів

ДОКЛАДНІШЕ НА REDPRESA.UA

видавництво
**ПЕДАГОГІЧНА
ПРЕСА**
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО

Видається з 1976 року.
Виходив під назвами: «Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины», «Відродження», «Всесвітня література в середніх навчальних закладах України», «Всесвітня література в сучасній школі». З липня 2013 р. – «Всесвітня література в школах України».

Свідцтво про державну реєстрацію
КВ № 20008 – 9808Р від 25.06.2013 р.

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68829

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-
ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО**

ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Схвалено вченою радою
Інституту іноземної філології
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

**Головний редактор
ТАМАРА ГРЕВЦЕВА**

Редакційна колегія:

КАТЕРИНА БИКОВА,

ЛЮДМИЛА ВОЗНЮК,

ЄВГЕНІЯ ВОЛОЩУК,

ВОЛОДИМИР ГЛАДИШЕВ,

ЄВДОКІЯ ГОЛОБОРОДЬКО,

ВОЛОДИМИР ГОНЧАРОВ,

ЛЮДМИЛА ДАВИДЮК,

ТАМАРА ДЕНИСОВА,

МИКОЛА ЖУЛИНСЬКИЙ,

ОЛЕНА ІСАЄВА,

ЖАННА КЛИМЕНКО,

ЮРІЙ КОВБАСЕНКО,

ЖАННА КОШКІНА,

ЮРІЙ КУЗНЕЦОВ,

ЛІДІЯ МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКА,

ЛЕСЯ МІРОШНИЧЕНКО,

ДМИТРО НАЛИБАЙКО,

ОЛЬГА НІКОЛЕНКО,

НІНА ОЗЕРОВА,

ОЛЕКСАНДР ПРОНКЕВИЧ,

СВІТЛАНА САФАРЯН,

ОЛЬГА СУХОМЛИНСЬКА,

КАТЕРИНА ТАРАНИК-ТКАЧУК,

БОРИС ШАЛАГІНОВ,

НЕОНІЛА ШИНКАРУК,

ФЕЛІКС ШТЕЙНБУК

Методична рада:

СВІТЛАНА БАК,

РИТА ЄРОШЕНКО,

ЛІДІЯ ЗІНЕВИЧ,

ЛЮДМИЛА КОВАЛЬОВА,

ІРИНА КУЗЬМЕНЧУК,

ЛЮДМИЛА ЛИСАК,

ЛАРИСА МЕЛЬНИКОВА,

ЛЮДМИЛА ПАРАМОНОВА,

ОЛЕКСАНДР ПЕРВАК,

ЛЮДМИЛА ПУЛАТОВА,

ІРИНА РАДА,

ОЛЕНА РЕВНІВЦЕВА

ОЛЬГА СУТУЛА,

ІРИНА ТРИГУБ,

НАТАЛІЯ ХИМЕРА,

ТЕТЯНА ЧЕРЕДНИК,

МАРИНА ЧУБАРОВА,

ВАЛЕНТИНА ЮРЧАК

Всесвітня Література

В ШКОЛАХ УКРАЇНИ
Щомісячний науково-методичний журнал

№ 12 (402). Грудень 2014

ЗМІСТ

НОВА ШКОЛА. ПРАКТИКА. ПРОБЛЕМИ

До 200-річчя від дня народження Михайла Лермонтова

КЛИМЕНКО Жанна. «Жива душа поетова святая...»

Вивчення творчості М. Ю. Лермонтова

крізь призму української культури 2

ГРИЦЕНКО Лариса. Поет, родной для Украины

Сценарій літературно-музикального проекту 5

До 450-річчя від дня народження Вільяма Шекспіра

СУТУЛА Ольга. І знову Шекспір...

Про підсумки конкурсу «Шекспірівський урок» 9

ГОРОБЧЕНКО Ірина. Всеукраїнський учительський семінар

«Шекспір у просторі української шкільної освіти:

сучасність і перспективи» 11

ЯЛТАНЕЦЬ Тетяна. «Коли учитель – це стиль...» 12

Представляємо лауреатів Всеукраїнського конкурсу

«Вчитель року-2014»: Вікторія Туряниця

Досягти найвищої мети – це реально

Інтерв'ю з лауреатом 14

ТУРЯНИЦЯ Вікторія. Компаративний аналіз

як засіб розвитку полікультурної компетентності учнів

на уроках світової літератури 16

ТУРЯНИЦЯ Вікторія. Закони спадковості

як об'єкт дослідження письменника

Урок за темою «Цикл романів Е. Золя «Ругон-Маккари» 20

МЕТОДИКА. ПОШУК. ДОСВІД. ЗАБІРА — НА УРОК

6 клас

СМІРНОВА Ірина, ПЕРВАК Олександр.

Орієнтовне планування уроків світової літератури 25

СМІРНОВА Ірина, ПЕРВАК Олександр.

Повість про переродження людини

Система уроків за темою «Ч. Дікенс. «Різдвяна пісня в прозі» ... 29

РОСІЙСЬКА МОВА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

ТЯГУНОВА Марта. Современный кроссворд. Какой он? 43

НАУКА — ШКОЛІ

БИЦЬКО Оксана. Літературознавчі засади шкільного

вивчення словесної творчості караїмів-тюрків (караїв) 46

Літературний твір на театральній сцені

ЗАЙЦЕВА Ірина. Мюзикл як жанр сучасного театру 52

ПОЗАКЛАСНИЙ ЧАС

ЛИСАК Людмила. «Душі чарівна новорічність...»

Сценарій новорічної зустрічі

в літературній вітальні «Несучасник» 55

КУРИЛО Тетяна. Любовь с первого взгляда

Гламурний спектакль по мотивам

народної сказки «Курочка Ряба» 57

Тематичний показчик основних матеріалів,

опублікованих у часопису

«Всесвітня література в школах України» в 2014 р. 60

На с. 1 обкладинки: мал. **Миколи Кошового**,
учня 6 класу ПЛ НТУУ «КПІ»
(учитель Тамара Гревцева)

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ЗАСАДИ ШКІЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ КАРАЇМІВ-ТЮРКІВ (КАРАЇВ)

Оксана БИЦЬКО, старший викладач НПУ ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

У статті представлено літературознавчі засади шкільного вивчення словесної спадщини караїмів-тюрків (караїв), здійснено спробу виокремлення специфіки та етапів розвитку караїмської літератури.

Ключові слова: караїми-тюрки (караї), караїмський фольклор, караїмська література, караїмознавство (караїмика, караїтика), меджума.

ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ШКОЛЬНОГО ИЗУЧЕНИЯ СЛОВЕСНОГО ТВОРЧЕСТВА КАРАИМОВ-ТЮРКОВ (КАРАЕВ). В статье представлены литературоведческие основы школьного изучения словесного наследия караимов-тюрков (караев), предпринята попытка определения специфики и этапов развития караимской литературы.

Ключевые слова: караимы-тюрки (караи), караимский фольклор, караимская литература, караимоведение (караимика, карайтика), меджума.

LITERARY STUDY OF THE PRINCIPLES OF VERBAL CREATIVITY OF KARAITES-TURKS (KARAY) IN SCHOOLS. The article presents literary study of the principles of verbal heritage of the Karaites-Turks (the Karay), attempts to highlight specific features and stages of development of the Karaite literature.
Keywords: Karaites-Turks (the Karay), Karaite folklore, Karaite literature, karaimika (karaitika), medzhuma.

Актуальну проблему сучасного світу, що існує в умовах глобалізації, становить збереження його культурного розмаїття, зокрема культур «малих» народів, що перебувають на межі зникнення. Зазначена ідея яскраво увиразнена в «Європейській хартії регіональних мов або мов меншин» (1992 р.), до якої приєдналася й Україна. На території Української держави, зокрема в Криму, сформувалося кілька «малих» етносів. До їх числа належать караїми-тюрки.

Слово «**караїми**» з івриту перекладають як «ті, що читають [Біблію]». Караїмами називають дві спільноти: **конфесійну** – послідовників учення юдейського реформатора **Анана бен Давида** (VIII ст.) та **етноконфесійну** – етнічних тюрків (можливо, нащадків хозар), які сформувалися як етнос у Криму на основі караїмського віровчення [20]. Караїми обстоюють право людини на безпосереднє спілкування людини з Богом та самостійне тлумачення Святого Письма (Старого Заповіту, єврейська назва – ТаНаХ), а отже, заперечують авторитет Талмуду – зібрання коментарів єврейської Біблії.

Самоназва етнічних караїмів – **карай** (від тюрк. **кара** – «чорний», «простий народ»). Їхня чисельність за останні сто років значно скоротилася (в Україні караїмів нараховують близько 800 осіб, а в світі загалом – близько 2 – 2,5 тисяч). На межі зникнення перебуває їхня культура. Відродження цього феномену потребує низки негайних заходів, зокрема **популяризації** караїмської літератури серед широких верств населення України. Ефективному вирішенню проблеми, на нашу думку, сприятиме організація шкільного вивчення окремих її зразків (у перекладах).

Мета статті – дослідити літературознавчі засади вивчення словесної художньої спадщини караїмів-тюрків (караїв) в шкільному курсі «Світова література».

Література караїмів має тривалу усну та письмову традиції. Науковим осмисленням цього явища займається **караїмознавство**, або **караїмика**, **караїтика**. Формування галузі розпочалося наприкінці XIX ст., проте рівень вивчення літератури караїмів-тюрків поки що залишається вкрай низьким.

Значний внесок у дослідження **словесного фольклору** караїмів зробив російський тюрколог В. Радлов, який 1896 року в «Нарисах народної літератури північних тюркських племен» видав караїмську рукописну збірку – **меджума**, до складу якої увійшли караїмські казки, оповіді, легенди, загадки, паремії, пісні різних жанрів [7]. Ця збірка стала першою публікацією караїмської словесності та єдиною меджума надрукованою [7; 9]. Окремі караїмські пісні про біблійних пророків, героїв та історичних діячів вийшли друком в 30-х рр. XX ст. в Луцьку в журналі А. Мардковича «Кагај Аwaзу» («Голос карая»). Друкували й караїмські прислів'я, зібрані Р. Кефелі, В. Філоненком, А. Дубинським, В. Зайончковським, А. Мардковичем [7].

В останні десятиліття спостерігається активізація процесу видання фольклору караїмів-тюрків. Укладачами таких видань (переважно в російських перекладах або двомовних – караїмсько-російських) стали Ю. Полканов, А. Полканова, Ф. Алієв, Н. Зінченко, Л. Редькіна, А. Кефелі [10; 13; 28; 29; 14; 15; 11] та ін.

До наукового осмислення народної літератури караїв долучилися О. Самойлович, А. Зайончковський та ін., а в останні десятиліття – Ю. Полканов [10; 13; 20], Л. Редькіна [25; 26], Н. Кропотова (Будник) [2; 7; 8], Т. Чулха [30] та ін. Учені вказують на наявність багатого словесного фольклору караїв [18], який здавна був важливою складовою духовної культури етносу [20], слугував ефективним засобом народної педагогіки, утіленням ідеалу та мети національного виховання [25, 15]. На думку Ю. Полканова, витоки караїмського фольклору «сходять до часу Кримської Хозарії й попереднього періоду історії»¹ [20]. Н. Кропотова (Будник) також вказує на загальнотюркське коріння багатьох творів фольклору караїв (за наявності й власне караїмських творів) [2; 7]. Не виключається й можливість запозичення окремих текстів. Дослідниця зауважує: «Найважливіша заслуга кримських караїмів не тільки у створенні безлічі творів, але й у збиранні та записі творів усної творчості народів, які проживали в Криму, в меджума» [7].

Особливе місце в фольклорній спадщині караїв відігравали **«слова батьків»** (кар. *аталар созлери*) – прислів'я і приказки, що стосується різних життєвих ситуацій. Народні паремії часто мали ритмізовану й римовану форму, містили гумор, неочікувані епітети й порівняння, що сприяло їх запам'ятовуванню [20]. «...Вони мали таке ж значення, як і накази релігії, служили

керівництвом при взаєминах у сім'ї й общині, при вихованні дітей та підготовці їх до дорослого життя» [25, 13].

Цінними в художньому й виховному плані є також караїмські **загадки** (кар. *тапмаджа*). Як наголошує Л. Редькіна, «образи в караїмських загадках барвисті, звучні, предмети обкреслені різко, чітко» [26, 191].

Караїмські **казки** (кар. *меселе, масал, фасил, йомак*) містять як загальнотюркські мотиви, так і елементи інших культур [8]. Н. Кропотова вказує на збереження в казковому епосі караїв рис архаїчного, міфо-поетичного побутування текстів [там само]. Спираючись на працю Л. Медведевої, можна виокремити такі різновиди караїмських народних казок: **меселе** – казки-байки, зокрема «Про сина рибалки», «Про живу і мертву воду», «Про шаха Ісмаїла та Гулузар» та ін.; **фасил** – казки-перекази, зокрема «Казка про Ходжу Насреддіна», «Казка про красуню» та ін.; **фик'ара** – казки-оповідання, як-от: «Казка про двох юнаків», «Казка про розумну жінку» та ін.; **йомак** – типово караїмські казки, що обов'язково розпочинаються з приказки (*йомак баши*) [16]. На думку Н. Кропотової, приказка є залишковою формою колишнього міфологічного побутування казки – міфологічного оповідання, яке з часом втратило свою сакральність. Свідченням цього є збереження в йомак баши ритмічності міфу та співвіднесеності з давніми часами. Водночас караїмські приказки відбивають приналежність до ареалу проживання етносу (містять кримські історичні топоніми). [8].

Особливу групу караїмських казок становлять **казки-дастани** (ліро-епічні поеми), зокрема «Ашик Каріп», «Дахір і Зохране» та ін., національною прикметою яких стала докладність викладу [8].

Не менш важливими в житті караїв були й **легенди**, які сприймалися як засіб формування національного менталітету, усвідомлення його етнопедагогічних принципів, формування патріотизму, відданості своєму народові й вірі, позитивних особистісних якостей [25, 13].

Розвиненим у фольклорі караїв був також жанр **пісні** (*йирлар*), зокрема *чини* (пісеньки на кшталт частівок) або більш довгі *йири* [20].

Збереженню фольклорної спадщини караїмів та її засвоєнню наступними поколіннями сприяла сімейна традиція укладання рукописних збірок меджума. Це своєрідні підручники національного й сімейного виховання [25, 13; 20]. Кропотова зауважує: «До Першої світової війни меджума були майже в кожній караїмській сім'ї. У них з покоління в покоління записували різні факти, нотатки, фольклорні зразки, уривки та переклади художньої літератури, а також власні

¹Тут і далі цитати з російської подаються в нашому перекладі. – О. Б.

твори. Кожне покоління робило в них свій внесок і, ... меджума з часом перетворювалися на товсті томи» [7].

Інтерес молоді до фольклору підтримувався за допомогою традиції влаштування **народних ігор**, у ході яких учасники обмінювалися прислів'ями і приказками або експромтом створювали пісні певного жанру [20].

Наукові розвідки **караїмської письмової літератури** мають поодинокий характер. Чи не першим на цьому шляху виступив філолог-орієнталіст С. Шапшал із працею «Короткий нарис тюрко-караїмської літератури» (1918). Крім С. Шапшала, значно сприяли караїмському літературному відродженню, на думку Р. Капланова, А. Зайончковський, А. Марджович, Т. Ковальський, Я. Гжегожевський [5]. На сучасному етапі спробу осмислити специфіку й історію літератури караїмів здійснили К. Мусаєв [18], А. Кефелі [6], Р. Капланов [5], Н. Кропотова [9], О. Сінані [27] та ін.

Н. Кропотова виокремлює три **фактори**, що вплинули на становлення й подальший розвиток караїмської літератури:

1) процес етногенезу народу, в якому переважала тюркська домінанта;

2) зміни історико-культурної реальності, якот: переселення частини кримських караїмів до Галичини (XIII ст.) та Литви (XIV ст.), що призвело до утворення діалектів караїмської мови;

3) вплив інокультурного оточення на мову й літературу караїв [9, 54].

Дослідження вищезазначених джерел дає змогу виокремити такі **ознаки караїмської літератури**:

– поділ літератури на *церковну (релігійну)* та *світську*; тривала традиція створення першої та пізньої (кінець XIX – початок XX ст.) виникнення світської літератури;

– *рукописна* форма існування текстів протягом значного історичного часу;

– традиція фіксації творів усної та письмової літератури в сімейних рукописних журналах (*меджума*), що сприяла їх збереженню;

– створення літературних текстів *різними мовами* (крім караїмської, використовувався біблійний іврит, а також мови культурного оточення, зокрема російська, польська, українська);

– використання *різних абеток* для фіксації текстів: давньоєврейської, латинської та слов'яно-кириличної (окремі автори використовували також арабський шрифт або окремі його букви);

– тривала *традиція перекладу* іншомовної літератури рідною мовою (започаткована перекладами біблійних текстів);

– переважання в колі світської літератури періоду національного відродження (кінець XIX – початок XX ст.) *поетичних творів*;

– віддзеркалення *мотиву етнічної самобутності* як провідного в світській караїмській культурі XIX – XX ст.

У загальному вигляді **історичний шлях** літератури етнічних караїмів можна поділити на такі етапи:

1) давня караїмська літератури (після VIII ст. – кінець XIX ст.);

2) караїмська література періоду національного відродження, або «золотої доби» караїмської культури (кінець XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.);

3) занепад караїмської літератури (кін. 30-х рр. XX ст. – кінець 80-х рр.);

4) активізація спроб відродити караїмську літературу (90-ті рр. XX ст. – теперішній час).

Давня караїмська література була переважно *релігійною*, проте, як наголошує Р. Капланов, окремі твори за своїм змістом мали «цілком світський характер» [5]. Зазначений прощарок караїмської літератури представляють такі тексти:

1) *рукописні*: переклади Біблії караїмською мовою та оригінальні твори релігійного характеру, що зазнали впливу Біблії;

2) *друковані*: уривки з перекладів Тори (XVI – XVIII ст.) та молитовники (*сидури*) [5; 18; 24, 651].

Відправною точкою караїмської літератури можна вважати *кодифікацію Святого Письма* (ТаНаХу), яку здійснив **Агарон бен Ашер**, а також представники караїмського центру в Єрусалимі, заснованого в середині VIII ст. Ананом бен Давидом [6]. Під впливом Біблії розвивається караїмська література на біблійному івриті: коментарі до Тори, літургійна поезія (пюти), твори дискусійного та дидактичного характеру тощо.

Відомим караїмським літургійним поетом став **Аарон Старший га-Рофе бен Йосеф** (1260–1320) – представник константинопольського центру караїмізму, виходець із Солхат (сучасна назва Старий Крим). Його книга **«Мівхар»** представляє собою розлогий *коментар Тори* [27]. До написання літургійних віршів долучився й представник того ж центру **Еліяху бен Моше Баш'яці** (помер 1490 р.) [32], проте найвідомішою стала його збірка **«Аддерет Еліяху»** («Плащ Іллі»), що містила низку приписів караїмської етичної поведінки [6].

Помітним явищем стала книга **«Хіззук Ену-ма»** («Зміцнення Віри»), яку написав **Йічхак (Іс-аак) бен Авраам Троцький** (помер 1588 р.). Сутність твору полягала в дискусії з християнською апостольською ідеологією (насамперед апостола Павла). Твір було перекладено багать-

ма мовами, зокрема латиною. За твердженням А. Кефалі, книга зацікавила Вольтера і «багато в чому підготувала ґрунт для французької буржуазної революції» [6].

Послідовником ідей Ісаака Трокського став **Шеломо (Соломон) бен Агарон Трокський** (помер 1745 р.), автор дискусійної книги «**Мігдаль Оз**» [6]. Крім нього, відомими караїмськими письменниками XVII ст. стали **Йосиф Малиновський** та **Йосиф бен Йошуа** [5].

Серед знаних караїмських письменників пізніших часів – **Симга-Йичхак бен Моше Луцький** (1700 – 1761), автор 24 книг (за кількістю книг Старого Заповіту), зокрема «**Беер Ічхак**» («Колодязь Ісаака»), «**Решит Хохма**» («Початок Мудрості»), «**Тєфілла ле-Моше**» («Молитва Мойсея»), а також **Йосеф бен Шеломо Луцький** (1771 – 1844) – автор низки праць, зокрема дидактичної книги «**Пєтах Тіква**» («Ворота Надії») та ін. [6].

Письмову літературу караїмською мовою започаткували *переклади з івриту* релігійних (переважно біблійних) текстів, необхідність в яких була спричинена вимогою систематичного (протягом життя) читання **Святого Писання** та його самостійного тлумачення, а також використання біблійних текстів (в оригіналі та перекладі) під час богослужіння. Читання Тори (кар. **Мікри**) на івриті та її переклад рідною караїмською мовою становили основу навчання в **мідрашах** (івр. מדרש, букв. «вивчення», «тлумачення») – школах при **кенасах** (караїмських молитовних домах) [22]. Ранній переклад Старого Заповіту караїмською мовою, за даними Ю. Полканова, було створено не пізніше XI ст. [20].

Караїмською мовою *перекладалася і раббіністична література*. Дослідниця Д. Сметек наводить приклад івритської драми «Мелухат Шауль» («Царство Саула») (кінець XVIII ст.), яку майстерно переклав **Авраам бен Йосеф бен Шеломо Луцький** (1793 – 1855) [33]. Близько 1876 р. переклад було переписано у меджума С. Каоном [там само]. Авраам Луцький перекладав з івриту і біблійні книги, зокрема Мішле (Притчі Соломона) [6].

Значний внесок у літературний розвиток караїмів зробив виходець з Луцька **Авраам Фіркович** (1785 – 1872) – відомий збирач та видавець стародавніх караїмських, єврейських та самаритянських книг.

На межі XIX – XX ст. відбувається формування **караїмської світської літератури**. Робляться спроби кодифікації літературної норми, спостерігається розширення сфери застосування караїмської письмової мови [там само]. Світська література караїмів представлена в цей

період переважно віршами й поемами, створеними на фольклорній основі [18]. З'являються також драматичні твори [5]. Родоначальником світської караїмської літератури вважається **С. Кобецький** (1855-1933). Іншими відомими її представниками є **А. Новицький, С. Рудковський, Й. Ерак, З. Абрагамович, А. Фіркович, М. Тінфович** та ін. [5; 9, 56 – 57; 18].

Важливим фактором розвитку світської караїмської літератури стали *переклади з мов культурного оточення*. Так, до перекладів з російської долучилися **А. Яшар** (його переклади байок І. Крилова набули значної популярності та заучувалися напам'ять учнями мідрашів), **І. Ерак** (перекладав тюркською мовою твори О. Пушкіна, М. Лермонтова, В. Жуковського, Г. Державіна, І. Крилова) та ін. [9, 56 – 57]. На думку Н. Кропотової, «спроби перекладів класичної російської літератури караїмською мовою могли дати прекрасний поштовх для подальшого розвитку мови світської караїмської літератури» [9, 57]. **С. Фіркович** (1897 – 1982) перекладав також з польської (А. Міцкевич), російської (М. Некрасов, С. Надсон) та української («Заповіт» Т. Шевченка) [5; 24, 659].

Розвитку караїмської літератури та її дослідженню сприяли *караїмські часописи*, що з'явилися в місцях компактного проживання караїмів, зокрема в Москві – «Караимская жизнь» (1911 – 1912), Вільнюсі – «Караимское слово» (1913 – 1914), Луцьку – «Сабах» (1914) та «Karaaj Awazy» («Голос карая», 1931 – 1938), у Криму – «Известия Караимского Духовного Правления» (1917 – 1919), Вільнюсі (1924 – 1939) та Вроцлаві (1946 – 1947) – «Myl Karaïmska» («Караїмська думка») [31]. Так, часопис «Karaaj Awazy» містив статті, оповідання, вірші, нариси з життя караїмських громад. Існували спеціальні випуски, присвячені поезії **Я. Малецького** та **С. Рудковського**. В другому номері часопису за 1931 р. було надруковано 12 поезій **З. Абрагамовича** з передмовою, що її написав **Achad Naam**.

Після 30-х рр. розвиток караїмської літератури та її наукове дослідження на території СРСР практично припинилися [9, 54]. Деяка творча активність спостерігається в Литві, де працювали поети **М. Писецький** (1874 – 1938), **С. Фіркович** (1897 – 1982) та **М. Тінфович** (1912 – 1974) [9, 57].

У повоєнні роки караїмську літературу досліджує, перекладає й публікує американський учений **Л. Німой**. Його «Караїмська антологія» (1952 р.) містила не лише витяги англійських перекладів ранніх караїмських текстів з арабської, івриту та арамейської мов, а й вступ та анотації до поданих текстів [32].

Віконце в світ караїмської світської літератури для українських читачів привідкрив вітчизняний філолог, письменник та перекладач **Ст. Пушик**, який переклав кілька поезій **З. Абрагамовича** й надрукував їх у галицькій газеті «Прапор перемоги» (1970) та журналі «Жовтень» (1972) [1]. До перекладів він також додав переднє слово про галицько-караїмського поета [23].

На сучасному етапі караїмська література (як і весь караїмський етнос) перебуває на межі зникнення. Проте окремі науковці й суспільні діячі не залишають спроб її відродити. З'явилася низка караїмських **періодичних видань**: «Къарай хабэрлер» («Караимские вести», Москва, 1994 – 2002), «Къырымкъарайлар» (**Сімферополь, виходить з 2005 р.**) «Сараїмса» (Сліппері-Рок, США – Україна, виходить з 2007 р.), в яких публікуються тексти караїмської літератури різних періодів її розвитку та статті наукового й науково-популярного характеру [5]. Значні зусилля щодо відродження караїмської літератури й культури докладають караїмські громадські організації та інституції, зокрема Всеукраїнська асоціація кримських караїмів-тюрків «Къырымкъарайлар» та Міжнародний інститут кримських караїмів. У першому числі журналу «Сараїмса» (видавничий орган вищезазначеного інституту) наголошується, зокрема, на таких планах редакції: «У кожному номері будуть друкуватися статті про історію, релігію, літературу та мову караїмів. Також будуть представлені матеріали, присвячені видатним караїмам – просвітителям, благодійникам, суспільно-політичним діячам, релігійним лідерам, всім тим, хто зробив свій внесок у справу розвитку та відродження «малого, але гордого народу». Особливу увагу плануємо приділяти публікації матеріалів караїмською мовою: п'єси, віршовані твори, повісті, есе й оповідання на кримському, луцько-галицькому і трокайському діалектах караїмської мови займуть гідне місце. Планується друкувати перекладні матеріали, видані іншими караїмськими громадами» [4].

Певною мірою популяризують караїмську літературу **музеї караїмської культури**, які існують в Україні, Литві, Росії, Ізраїлі. На сайті «Віртуального караїмського музею» подано сторінку «Караїмські книги» з обкладинками різних видань, анотаціями до них та статтею **А. Кефалі** про роль караїмських громад у становленні й розвитку караїмської літератури [3].

Останні роки в Україні спостерігається інтерес до творчої спадщини галицько-караїмського поета **З. Абрагамовича**. Зі статтями про його життя і творчість виступили **Ст. Пушик** [24],

Я. Поташник [21], **А. Полканова** [19], **В. Міреєв** [17], **С. Кукула** [12] та ін.

Караїмська тема знайшла свій відбиток в літературах різних народів світу, зокрема творчості українського письменника та перекладача **Степана Пушика** («Золотий вік», «Галицька брама», «Караїмщина») та ін.

Окремі науковці, зокрема **Н. Кропотова**, порушують питання про «необхідність введення в курс освітніх програм шкіл та ВНЗ блоків, присвячених фольклорним і літературним творам кримських караїмів, для розширення меж міжкультурної комунікації» [9, 53].

Таким чином, літературознавчі засади шкільного вивчення словесної творчості караїмів-тюрків (караїв) становлять сучасні наукові уявлення про караїмську літературу як таку, що перебуває на межі зникнення, проте має національну своєрідність та загальнолюдську цінність. Специфічними ознаками словесної спадщини караїмів є такі:

- наявність багатого словесного фольклору, що має тюркське коріння та значне художнє і виховне значення;
- традиція укладання сімейних рукописних журналів (**меджума**) зі зразками усної та письмової літератури;
- значний прошарок релігійної літератури, створеної на основі Старого Заповіту (ТаНаХу);
- недостатність розвитку світської літератури; відсутність єдиної літературної норми караїмових текстів;
- створення текстів різними мовами та за допомогою різних алфавітів;
- значна роль перекладу в караїмському літературному процесі;
- переважання в колі світської літератури поетичних творів;
- віддзеркалення мотиву етнічної самотності як провідного в світській караїмській культурі XIX – XX ст.

Необхідність популяризації караїмської літератури серед широких верств населення України вимагає активізації її перекладу державною мовою та запровадження окремих репрезентативних перекладів до вивчення в школі (передусім фольклорних творів та зразків світської поезії з яскраво увиразненим мотивом етнічної самотності).

Перспективним є розроблення методичних рекомендацій до організації шкільного вивчення вищезазначених творів, зокрема поезії **З. Абрагамовича**.

ЛІТЕРАТУРА

1. А б р а г а м о в и ч З. Я – караїм. Рідна мати. Життя / Перекл. укр. мовою С.Пушик // Жовтень. – 1972. – № 5. – С. 11 – 12.
2. Б у д н и к Н. В. Содержание и жанровый состав междума крымских караимов / Н. В. Будник // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 173. – С. 147 – 151.
3. Виртуальный караимский музей: сайт. – Режим доступа: <http://caraimica.org/>.
4. Вступительное слово // Caraimica. – Симферополь, Украина – Слипери Рок, США, 2007. – № 1. – С. 3.
5. К а п л а н о в Р. М. К истории караимского литературного языка [Электронный ресурс] // Сайт Московского караимского общества. – Режим доступа: <http://www.karaims.ru/page.php?cod=ru&page=165&node=130&p=166>.
6. К е ф е л и А. Роль караимских общин Иерусалима, Константинополя, Крыма, Литвы и Польши в развитии караимской и общемировой литературы // Caraimica. – 2007. – № 1. – С. 39 – 42.
7. К р о п о т о в а (Б у д н и к) Н. В. Проблемы изучения фольклорных произведений крымских караимов // Святыни и проблемы сохранения этнокультуры крымских караимов-караев: Материалы научно-практической конференции. – Симферополь: Доля, 2008. – 264 с.
8. К р о п о т о в а Н. В. Зачины в народных сказках крымских караимов – караев [Электронный ресурс] // Крымские караимы: Сайт. – Режим доступа: <http://karai.crimea.ua/yazyk-karaimov/folklor/>.
9. К р о п о т о в а Н. В. Место караимской литературы в полиэтническом культурном многообразии // Культура народов Причерноморья. – 2010. – № 179. – С. 53 – 58.
10. Къырымкъарайларын аталар-созы. Пословицы и поговорки крымских караимов / Сост. Ю. А. Полканов. – Бахчисарай: Б.и., 1995. – 78 с.
11. Къырымдаки къарайларнынъ масаллары / Сказки крымских караимов / Сост. и перевод с караимского А. Кефели. – К.: 2002. – 256 с.
12. К у к у л а С. Иззак-Захаріяш Абрагамович – галицький караїмський поет [Електронний ресурс] // Галицьке слово. – Режим доступу: http://galslovo.if.ua/index_old.php?st=3231.
13. Легенды и предания караев (крымских караимов-тюрков) / Сост. Ю.А.Полканов. – Симферополь: Б. и., 1995. – 66 с.
14. Легенды и предания крымских караимов / Сост. Полканова А., Полканова Т., Зинченко Н. – Симферополь: Доля, 2008. – 96 с.
15. Легенды караимов Крыма / Сост. Л. И. Редькина. – Евпатория: ОАО «Евпат. гортип.», 2000. – 96 с.
16. М е д в е д е в а Л. Я. О коллекции караимских и крымчакских рукописей в ЛО Института востоковедения АН СССР // Советская тюркология, 1988, № 6. – С. 89 – 102.
17. М и р е в В. Зэхарія Абрагъамович – караимский поэт // Караимика: Международное научно-популярное ежеквартальное издание. – 2007. – № 3. – С. 42 – 44.
18. М у с а е в К.М. Караїмська мова // УЛЕ. – Т. 2 Д-К. – Київ: Українська Радянська Енциклопедія, 1990. – С. 409.
19. П о л к а н о в а А. Его называли караимским Кобзарем. З. Абрагамович (9.03.1878 – 6.05.1903) [Электронный ресурс] // Кале: этнокультурный центр: Сайт. – Режим доступа: http://kale.at.ua/news/ego_nazyvali_karaimskim_kobzarjom_z_abragamovich_9_03_1878_6_05_1903/2013-04-28-232.
20. П о л к а н о в Ю. А. Караимы [Электронный ресурс] // Етнографія Криму на сервері Таврического Национального Университета: Сайт. – Режим доступа: <http://www.ccssu.crimea.ua/crimea/etno/ethnos/karaimy/#m8>.
21. П о т а ш н и к Я. «...Якщо чуже ми будем зневажати, то і свого не зможемо любити» [Електронний ресурс] // Галицьке слово: Сайт. – Режим доступу: http://www.galslovo.if.ua/index_old.php?st=2226.
22. П р о х о р о в Д. А. Система народного образования караимов Таврической губернии во второй половине XIX — начале XX вв. // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. – № 13. – Симферополь, 2007. – С. 541 – 588.
23. П у ш и к С. Голос галицького караїма // Жовтень. – 1972. – № 5. – С. 10 – 11.
24. П у ш и к С. Караїмський поет Захар'я Абрагамович // Пушик С. Г. Твори в шести томах. Том п'ятий: Повісті, есеї, мініатюри. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. – С. 648 – 659.
25. Р е д ь к і н а Л. І. Етнопедагогічні традиції виховання підростаючого покоління у караїмів Криму // Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Л.І.Редькіна; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2006. – 40 с.
26. Р е д ь к і н а Л. І. Фольклор караїмів Криму про виховання людини // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер: Педагогіка і психологія. Зб. ст. – К.: Пед. преса. – 2002. – С. 186 – 191.
27. С и н а н и О. Краткая история литературной деятельности караимских писателей // Caraimica. – 2007. – № 4. – С. 29 – 37.
28. Фольклор крымских караимов. Къарайларнынъ улус бильгиси / Сост. Ю. А. Полканов, А. Ю.Полканова, Ф. М. Алиев. – Симферополь: Доля, 2004. – 128 с.
29. Фольклор крымских караимов. Песни, пословицы и поговорки, народный календарь / Йирлар, аталар сцзлери, улугата санавы / Сост. Ю. А. Полканов, А. Ю. Полканова, Ф. М. Алиев. – Симферополь: Доля, 2005. – 160 с.
30. Чулха Т. Сравнительный анализ караимских пословиц [Электронный ресурс] // Крымские караимы: Сайт. – Режим доступа: <http://karai.crimea.ua/karai/yazyk-karaimov/folklor>.
31. Я б л о н о в с ь к а Н. В. Етнічна преса Криму : історія та сучасність: Монографія. – Симферополь : Кримське навчально-педагогічне державне видавництво, 2006. – 312 с.
32. N e m o u L. Karaite Anthology : Excerpts from the Early Literature / First edition. – New Haven : Yale University Press, 1952. – Cloth, 8vo. XXVI. – 412 p.
33. S m e t e k D. Crimean Karaite Translation of a Hebrew Drama Melukhat Sha'ul as an Example Rabbinic Literature's Influence on Literary Activity of the Crimean Karaites [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jhi.pl/uploads/attachment/file/164/244_Dorota_Smetek.pdf.